

STUDII

Jiří
Kašný

Právo
v hebrejské
Bibli

Vyšehrad 2017

Vydání této knihy podpořila advokátní kancelář
RAKOVSKÝ & PARTNERS s. r. o.

RAKOVSKÝ & PARTNERS
ADVOKÁTNÍ KANCELÁŘ

© doc. Jiří Kašný, Th.D., 2017

ISBN 978-80-7429-910-0

OBSAH

Předmluva	11
Úvod.....	13
KAPITOLA 1	
Právní sbírky	27
KAPITOLA 2	
Smluvní základ legitimacy práva	60
KAPITOLA 3	
Smlouvy a vlastnictví.....	72
KAPITOLA 4	
Trestní právo: zločiny a tresty	94
KAPITOLA 5	
Soudní proces.....	117
KAPITOLA 6	
Manželské a rodinné právo.....	147
KAPITOLA 7	
Vytváření ústavních principů	168
Závěrečné poznámky	188
Summary – Law in the Hebrew Bible.....	191
Literatura	195

KAPITOLA 4

TRESTNÍ PRÁVO: ZLOČINY A TRESTY

Biblický text obsahuje ustanovení o trestných činech a trestech, ale systematické zpracování trestního práva v hebrejské Bibli nenajdeme. Sotva je možné jednoznačně systematizovat prvky biblického trestního práva podle moderních teorií trestního práva.²⁰⁹ V této kapitole jsou činy, které jsou v hebrejské Bibli považované za protiprávní a trestné rozříděny do několika skupin: Trestné činy proti Bohu a proti autoritě jsou trestané veřejně a zpravidla se na odsouzení a potrestání podílí místní pospolitost. Trestné činy proti životu, zdraví a svobodě druhého jsou především záležitostí poškozeného a jeho rodiny. Trestné činy v kontextu rodinných vztahů zahrnují nespravedlnosti a násilí v rodině a jejich trestání má chránit jednotlivce v kontextu rodiny a manželství. Protiprávní porušování zájmů druhých, porušování smluv a vlastnických práv jsou zpravidla řešeny náhradou způsobené škody. Tato kapitola studuje pouze první tři skupiny, zatímco protiprávní porušování zájmů druhých, porušování smluv a vlastnických práv jsou analyzované a komentované v kapitole o smlouvách a vlastnictví.²¹⁰

Trestné činy proti Bohu

Trestné činy proti Bohu zahrnují zvláště odpad od víry v Hospodina a obětování cizím bohům, rouhání a znesvěcení soboty. Izraelité sice byli přesvědčeni, že Bůh je dost mocný, aby potrestal ty, kdo se dopustí takových činů, a Bible zmiňuje, že mezi tresty

²⁰⁹ Srov. různá uspořádání této látky např. in Raymond WESTBROOK a Bruce WELLS, *Everyday Law in Biblical Israel*, Louisville, Kentucky: Westminster John Knox Press, 2009, s. 69–70 a Jonathan BURNSIDE, *God, Justice, and Society*, Oxford: Oxford University Press, 2011.

²¹⁰ Srov. také Jiří KAŠNÝ, „Smlouvy a vlastnictví v hebrejské Bibli,“ in *Revue církevního práva* 63, 2016, s. 39–56.

za tyto činy patří hlad, nemoci a prohrané války. Ty však mohou dopadnout na celou pospolitost Izraele, a proto do věci vstupuje také lidská spravedlnost, která se snaží identifikovat viníky, potrestat je, a tak se distancovat od trestných činů proti Bohu.²¹¹

Desatero zakazuje uctívat jiné bohy, zneužívat jméno Hospodina a přikazuje dodržovat sváteční den, ale v krátkém textu nestanoví výslovně formu trestu za překročení těchto přikázání.²¹² Kniha smlouvy zakazuje uctívání jiných bohů a zlořečení Hospodinu, a vyhlašuje klatbu nad tím, kdo by se dopustil modloslužby.²¹³ Deuteronomistický zákoník stanoví za odpad od Hospodina a účast na pohanské bohoslužbě trest smrti ukamenováním, popř. zničení celého města.²¹⁴ Deuteronomistický zákoník také výslovně zakazuje nabádání k modloslužbě a ukládá jednotlivcům i celé pospolitosti, která by byla svědkem takového nabádání, vykonat trest smrti nad tím, kdo by se dopustil tohoto činu.²¹⁵ Zákon svatosti zakazuje přinášení obětí, včetně lidských obětí, cizím bohům, a za překročení tohoto zákazu stanoví trest smrti.²¹⁶ Dále zaznamenává konkrétní případ rouhání. Trestem za rouhání vůči Hospodinu byla smrt ukamenováním vykonaná veřejně celým společenstvím, resp. těmi, kdo byli svědky rouhání.²¹⁷ Právo v knize Numeri zachycuje případ znesvěcení dne odpočinku a stanoví, že trestem za znesvěcení dne odpočinku je ukamenování celou pospolitostí Izraele, která byla svědkem tohoto znesvěcení.²¹⁸ Jiný případ modloslužby je bezprostředně potrestán a jeden z vůdců tohoto odpadu od Hospodina je před očima všech zabit.²¹⁹

Právo v knihách Leviticus a Numeri formuluje rozlišení subjektivního aspektu v případech překročení Hospodinových přikázání. Neúmýslné překročení může být odpuštěno tím, že viník, nebo

²¹¹ Srov. Lv 5,1.

²¹² Ex 20,3–11 a Dt 5,6–15.

²¹³ Ex 20,23; 22,19.27.

²¹⁴ Dt 13,1–19 a 17,1–7. Také Dt 27,15.

²¹⁵ Dt 13,2–12.

²¹⁶ Lv 20,1–8.

²¹⁷ Lv 24,10–16.

²¹⁸ Nu 15,32–36. Srov. Ex 35,2.

²¹⁹ Nu 25,1–9.

celá pospolitost přinese oběť, a kněz za ně vykoná smířčí obřad. Úmyslné překročení Hospodinových příkázání musí být potrestáno vyloučením ze společenství lidu Izraele.²²⁰

Rouhání a zlořečení Hospodinu je výrazem vzpoury proti Hospodinu. Kniha smlouvy zakazuje zlořečení Hospodinu a zároveň zakazuje i proklínání autority v pospolitosti Izraele.²²¹ Zákon svatosti zaznamenává případ zlořečení, který slouží zároveň jako precedent a ustanovení pro příští případy rouhání. Tento precedent obsahuje jak určení skutkové podstaty trestného činu, tak také proces prokázání viny a formu a vykonání trestu. Rouhání a zlořečení spočívalo ve znesvěcení Hospodinova jména. Obviněný měl být vyveden z tábora, ve kterém místní pospolitost Izraele přebývala, a všichni, kdo ho slyšeli zlořečit a rouhat se, měli vložit ruce na jeho hlavu, a tím dosvědčit jeho čin a zároveň se od něj distancovat. Potom ho musí celá pospolitost Izraele ukamenovat.²²² Podobné právní ustanovení obsahuje také Deuteronomistický zákoník.²²³

Povinnost zachovávat den odpočinku, *sabbath*, je součástí Desatera. Text tohoto ustanovení se odvolává na zprávu o stvoření, kde Hospodin stvořil nebe a zemi v šesti dnech a sedmého dne odpočinul, přesto v příbězích praotců v knize Genesis tato povinnost zmiňovaná není a objevuje se teprve s vyhlášením Smlouvy a Desatera v souvislosti s vysvobozením z Egypta.²²⁴ Nedodržování tohoto ustanovení a jeho vymáhání je opakovaně zmiňované nejenom v Tóře, ale i v dalších knihách hebrejské Bible. V knize Exodus Hospodin prostřednictvím proroka Mojžíše vysvětluje, že den odpočinku je dnem posvěcení, vyhláší za jeho znesvěcení trest vyobcování z pospolitosti lidu a trest smrti.²²⁵ Právo v knize Numeri přináší případ znesvěcení dne odpočinku a Hospodinovo rozhodnutí ohledně trestu: „Celá pospolitost jej ukamenuje venku za táborem“ (Nu 15,35). To má sloužit jako precedent pro budoucí

²²⁰ Lv 4,1–35; Lv 5,14–19 a Nu 15,22–31.

²²¹ Ex 22,27.

²²² Lv 24,10–16.23.

²²³ Dt 17,2–7.

²²⁴ Ex 20,8–11 a Dt 5,12–15.

²²⁵ Ex 31,12–17.

podobné případy. Jeremjáš v době před zničením Jeruzaléma a před obdobím babylónského exilu znovu vyhláší den odpočinku jako povinnost, která zavazuje nejenom jednotlivce, ale také celý Jeruzalém. Proto trest za případné nedodržování této povinnosti nedolehne jen na jednotlivce, ale na celé město, které bude spáleno.²²⁶ Po návratu z babylónského exilu stál Nehemjáš tváří v tvář podobnému znesvěcování dne odpočinku, připomínal obyvatelům Jeruzaléma tuto povinnost a nakonec se rozhodl pro praktické řešení. Na celou dobu svátečního dne odpočinku nařídil, aby byly zavřeny městské brány a kupci aby neprodávali zboží, a k tomu ještě přikázal levitům, aby střežili brány, a tím i dodržování dne odpočinku.²²⁷

Z četby právních ustanovení v hebrejské Bibli nelze jednoznačně usuzovat, jak přísně a důsledně byla tato ustanovení vymáhaná v praxi, či nakolik směřovala spíše k ideálu, vyjádřenému formou právních předpisů. Historická studia jsou v tomto ohledu kompetentnější. Z právního hlediska přísné a nesmiřitelné potírání trestných činů proti Bohu odpovídá smlouvě Hospodina s lidem Izraele, a ta je zároveň základem legitimacy práva v hebrejské Bibli.²²⁸ Vztah Hospodina a Izraele vychází ze stvoření a dále je založen na Hospodinově nabídce a na odpovědi Izraele, tím je uzavřena smlouva. Trestné činy proti Bohu tuto smlouvu narušují, nebo přímo negují v jejím samotném kořenu: trestné činy proti Bohu znamenají odmítnutí této smlouvy. Sankce za neplnění smlouvy a připravenost obou stran dovolávat se smlouvy odkazem na sankce odpovídá podstatným prvkům právního institutu smlouvy. Vyloučení z pospolitosti Izraele, či ztrátu života je pak možné chápat jako důsledek odmítnutí Hospodina, jako strany ve smlouvě, která je garantem svobodného života v Izraeli. Z hlediska pospolitosti je trestný čin proti Hospodinu ohrožením i druhé strany ve smlouvě, a tou je celá pospolitost Izraele. Proto

²²⁶ Jr 17,19–27.

²²⁷ Neh 13,15–22.

²²⁸ Jiří KAŠNÝ, „Základ legitimacy práva v hebrejské Bibli,“ in *Revue církevního práva* 59, 2014, s. 21–35.

i Izrael měl vlastní zájem na vymáhání a dodržování ustanovení, která chránila Hospodinovy zájmy, nakolik pramenily ze smlouvy.

Trestné činy proti autoritě v obci

Kniha smlouvy zakazuje jedním dechem zlořečení Bohu a proklínání autority v obci, zvláště když autorita jedná v roli Božího služebníka.²²⁹ Deuteronomistický zákoník uplatňuje podobný zákaz a za jeho porušení stanoví trest smrti: „Kdo by neposlechl kněze nebo soudce, ten zemře“ (Dt 17, 12).²³⁰ Jinou formou trestného činu proti autoritě je vlastizrada, která spočívá v poskytnutí pomoci nepříteli.²³¹ Ve 2 Kr je zachycen případ obvinění ze zlořečení Bohu a králi. Třebaže se jedná o falešné obvinění, které je dosvědčeno u soudu falešnými svědky, obviněný Nábót i jeho synové jsou potrestáni smrtí ukamenováním, jak to stanovilo právo.²³²

Trestné činy proti životu, zdraví a svobodě

Usmrcení, ublížení na zdraví a omezení svobody druhého je trestáno podle principu odvety a principu přiměřené odplaty. Princip odvety spočívá v tom, že vyšetřování a potrestání zločince není primárně úkolem veřejné autority. Potrestání viníka je povinností poškozeného nebo jeho blízkého příbuzného, krevního mstitele, a má zřetelný charakter pomsty.²³³ Pouze v případě, že zavražděný nemá nikoho, kdo by ho pomstil, může se ujmout tohoto úkolu král.²³⁴ Odveta je však omezena zásadou individuální odpovědnosti za spáchaný trestný čin. Potrestán smí být pouze ten, kdo spáchal zločin, nikoli jeho příbuzní. Takto vymezená odveta je

²²⁹ Ex 22,27; 14,11–14.31; 16,2–8; 17,2.

²³⁰ Srov. Nu 12,8.

²³¹ 1 S 22,6–19.

²³² Srov. 1 Kr 21,1–16 a 2 Kr 9,26.

²³³ Srov. 2 S 14,6–7. Také Gn 4,15.

²³⁴ Srov. 2 S 4,4–12.

založena na individuální odpovědnosti a brání spirále vyvražďování celých rodin.²³⁵

Dalším principem, podle kterého se řídí potrestání toho, kdo spáchal trestný čin, je princip přiměřeného trestu. *Lex talionis* „oko za oko, zub za zub“²³⁶ se uplatňuje napříč v právu hebrejské Bible a je měřítkem jak negativním, tak i pozitivním. Obsahuje jak prvek odplaty, která má být srovnatelná stupněm i druhem s utrpěným bezprávím, tak i prvek náhrady, která má odpovídat způsobené škodě. Formule „oko za oko, zub za zub“ nestanoví nutně konkrétní způsoby potrestání, ale formuluje princip přiměřenosti. Toto ustanovení opravňuje poškozeného, či jeho rodinu, uplatňovat trest, či žádat náhradu za utrpěné bezpráví, ale zároveň ho omezuje, aby se mu snad hněv a pomsta nevymkly z rukou. V tomto ustanovení je možné rovněž vidět varování před nespravedlivým poškozením druhého, které připomíná potenciálnímu škůdci nevynutelnost odplaty. Toto ustanovení směřuje ne snad k absolutnímu navrácení situace do stavu před spácháním nespravedlivého činu, ale spíše k vyrovnaní vztahů do předchozí situace, ať už v negativním, nebo i v pozitivním smyslu. K negativnímu vyrovnaní společenských sil by došlo např. v případě, že by obě rodiny ztratily člověka: jedna by ztratila zavražděného, druhá – následkem trestu – vraha. K pozitivnímu vyrovnaní by došlo např. podle ustanovení: „Kdo ubije dobytče, nahradí je“ (Lv 24,21); v tomto případě princip přiměřené odplaty nesměřuje k uvalení stejné škody na obě strany, ale k náhradě nespravedlivě způsobené škody, která může spočívat v náhradě poškozené věci, nebo v poskytnutí jiné výhody, např. „Když někdo udeří do oka svého otroka nebo otrokyni“²³⁷ a vyrazí mu je, v náhradu za oko ho propustí na svobodu“

²³⁵ Srov. Ex 32,33; Dt 24,16; 2 Kr 14,6; Jr 31,29–30; Ez 18,4 a Jiří Rajmund TRETERA, „Právní systémy starověké Mezopotamie, Egypta a Izraele,“ in Kolektiv autorů Právnické fakulty UK, *Dějiny evropského kontinentálního práva*, 3. upravené vydání, Praha: Leges, 2010, s. 53.

²³⁶ Ex 21,24; Lv 24,17–24 a Dt 19,21.

²³⁷ Pravděpodobně se jedná o zchudlé Izraelity, kterým nezbylo než prodat sebe sama do otroctví, a tak splácet vlastní dluhy. Srov. Bernard JACKSON, *Wisdom-Laws. A Study of the Mishpatim of Exodus 21:1–22:16*, Oxford: Oxford University Press, 2006, s. 249.

(Ex 21,26).²³⁸ *Lex talionis* je tak uplatňován v negativním smyslu jako měřítko pomsty, i v pozitivním směru jako měřítko náhrady škody vůči poškozenému.²³⁹

Ve Spisech čteme přísloví, která by se na první pohled mohla zdát, že jsou v rozporu s principem přiměřené odplaty. Jedno přísloví říká: „Neříkej: Odplatím za zlo! Čekej na Hospodina a on tě zachrání“ (Př 20,22). Další přísloví varují před strohou přísností, a vyzývají k odvaze překonat s Hospodinovou pomocí zlo dobrem.²⁴⁰ Tato přísloví však nepohrdají právem a spravedlností, ani se nevyvyšují nad princip přiměřené odplaty, ani nevyzývají k zanedbávání spravedlnosti. Spíše jsou komplementární k principu přiměřené odplaty a vyzývají jednotlivce, aby netolerovali nespravedlnost a křivdu, ale směřovali k nápravě takového jednání velkorysým přístupem. Ostatně už Zákon svatosti vyzývá: „Nebudeš ve svém srdci chovat nenávist ke svému bratru, ale budeš trestat svého bližního podle práva, a neponeseš následky jeho hříchu. Nebudeš se mstít synům svého lidu a nezanevřeš na ně, ale budeš milovat svého bližního jako sebe samého“ (Lv 19,17–18). Život podle právních ustanovení, která jsou zachycená v hebrejské Bibli, nečiní dobré a laskavé činy nadbytečnými, ale obojí – spravedlivý trest i milosrdenství – zůstávají nezbytnými na cestě Izraelského lidu k Hospodinu.²⁴¹

Zavraždit druhého člověka patří mezi nejstrašnější zločiny. Nelze ho vrátit zpět, nebo dostatečně napravit. Ustanovením „Nezabiješ“ Desatero jednoznačně chrání lidský život.²⁴² V Knize

²³⁸ Také Ex 21,27.

²³⁹ James Daniel BEATON, „Finding Justice in Ancient Israelite Law: A Survey of the Legal System of the Israelites during the Post-Exodus, Pre-Exilic Period,“ in *Journal for the Study of the Old Testament* 41.2, 2016, s. 155–156. Beaton dochází k závěru, že cílem ustanovení „oko za oko, ...“ bylo uplatňování zdrženlivosti a přiměřenosti ohledně míry potrestání, a zabránění bezbřehé spirále msty.

²⁴⁰ Př 24,29 a 25,21–22.

²⁴¹ Srov. „Zachovávej právo, miluj milosrdenství a pokorně chod' se svým Bohem“ (Mi 6,8).

²⁴² Ex 20,13 a Dt 5,17. Srov. také Dt 27,24–25. N.B. „Za život člověka budu volat k odpovědnosti každého jeho bratra. Kdo prolíje krev člověka, toho krev bude člověkem prolita“ (Gn 9,5–6).

smlouvy, která navazuje na Desatero, je ohledně zabití a vraždy v souladu s principem vyvážení ublížení a odplaty stanoveno toto: „Kdo někoho uhodí a ten zemře, musí zemřít“ (Ex 21,12).²⁴³ Tímto ustanovením je chráněn život každého, ať už bohatého nebo chudého.²⁴⁴ V případě úmyslné vraždy právo neumožňuje alternativní trest, např. zaplacení pokuty a odškodnění postižené rodině. Vrah, ať chudý, nebo bohatý, musí podstoupit stejný trest – trest smrti.²⁴⁵

Při uplatnění tohoto ustanovení se však rozlišují úmysl a okolnosti takového hrozného činu. Když k zabití člověka dojde neúmyslně, i když snad impulzivně v reakci na předvídatelnou situaci („neměl-li to v úmyslu“ Ex 21,13a), či dokonce zcela náhodně („Bůh to dopustil“ Ex 21,13b), smí se ten, kdo neúmyslně způsobil smrt druhého člověka, utéci do azylového místa, k oltáři, a tak si zachránit život. Když však někdo způsobí smrt úmyslně, i kdyby se ukryl do azylového místa, musí být potrestán trestem smrti. V Knize smlouvy v relativně krátkém ustanovení je tak rozlišen trojí druh zabití: úkladná vražda, neúmyslné zabití a náhodné zabití.

Kniha smlouvy obsahuje dále ustanovení ohledně ohrožení lidského života a zdraví a škody způsobené domácím zvířetem. „Když býk potrká muže nebo ženu, takže zemrou, musí být býk ukamenován a jeho maso se nesmí jíst; majitel býka však bude bez viny“ (Ex 21,28). Z ustanovení je zřejmé, že zákon považuje takovou situaci za náhodné zabití. Jinak tomu je v případě, že majitel býka už ze zkušenosti ví, že jeho zvíře je nebezpečné, ale nehlídá ho. Jestliže za těchto okolností býk potrká muže nebo ženu, nebo jejich syna, či dceru, a zapříčiní tak jejich smrt, tato smrt musí být pomstěna a majitel býka musí zemřít. Majiteli trhavého býka může být uloženo výkupné, jehož zaplacením se může vyhnout trestu smrti. Jestliže býk potrká, a tím zapříčiní smrt otroka nebo otrokyně, majitel býka musí odškodnit otrokova pána, dát mu třicet šekelů stříbra, a býk musí být usmrcen. Tato ustanovení obsahují

²⁴³ Také Lv 24,17; Nu 35,16–21; Dt 19,11–13.

²⁴⁴ Srov. např. Ž 94,2–11.

²⁴⁵ Enrique NARDONI, *Rise Up, O Judge. A Study of Justice in the Biblical World*, Peabody, Massachusetts: Hendrickson Publishers, 2004, s. 74–75.

diferencovaný přístup k náhodnému zabítí, či zabítí z nedbalosti a stanoví jako trest pomstu, nebo výkupné, a v případě zabítí otroka odškodnění jeho majitele. Zároveň stanoví povinnost odstranit trkvého býka jako zjevné nebezpečí.²⁴⁶

Deuteronomistický zákoník (Dt 19,4–13) přináší stejné ustanovení jako Kniha smlouvy. Obsahem se obě ustanovení nijak podstatně neliší. Text v Deuteronomistickém zákoníku je však rozsáhlejší a detailnější. Připouští rozhořčení na straně příbuzných zabitého, zvláště rozhořčení toho, komu podle práva krevní msty připadla úloha mstitele, ale zároveň naléhá na ochranu toho, kdo způsobil smrt neúmyslně, tím že vykresluje předchozí situaci: „kdo zabil svého bližního neúmyslně, aniž jej kdy předtím nenáviděl“ (Dt 19,4) a na příkladu ukazuje náhodnost takového neštěstí. Ustanovení zároveň naléhá na dosažitelnost azylových měst²⁴⁷ a argumentuje, že v případě zabítí toho, kdo neúmyslně způsobil smrt svého bližního, by jeho zabitím byla prolita nevinná krev. V knize Jozue je ještě podrobněji stanoven postup ochrany toho, kdo neúmyslně způsobil smrt druhého, před hněvem mstitele. Uchazeč o azyl se musí v bráně azylového města formálně obrátit na starší tohoto města se žádostí o azyl. Pokud starší přijmou jeho žádost, určí mu zároveň místo k bydlení mezi nimi a nesmí ho vydat do rukou mstitele. Azylant se musí zdržovat v tomto městě, dokud místní soud nerozhodne jeho případ, nebo do smrti hlavního kněze tohoto města. Teprve potom se smí vrátit do svého města a ke své rodině.²⁴⁸

Na druhou stranu delší text v Deuteronomistickém zákoníku odlišuje situaci, kdy „někdo svého bližního nenáviděl a strojil mu úklady ... a ubil ho k smrti“ (Dt 19,11). V takovém případě musí být bez litości potrestán odpovídajícím trestem, a pokud by se pokusil zachránit útekem do azylového města, starší z jeho města mají povinnost vzít ho z azylového města a vydat do rukou

²⁴⁶ Srov. Gn 9,5.

²⁴⁷ Dt 4,41–43 a 19,2–3.

²⁴⁸ Joz 20,1–9. Burnside uvažuje, že institut ochrany azylového místa mohli využívat i obvinění z méně závažných trestných činů, pokud měli obavu o svůj život kvůli mstě. Jonathan BURNSIDE, *God, Justice, and Society*, Oxford: Oxford University Press, 2011, s. 265–268.

krevního mstitele, který má podle práva krevní msty vykonat trest za úkladnou vraždu bližního.²⁴⁹ Deuteronomistické dějiny zachycují výjimku z této povinnosti na základě rozhodnutí krále Davida, který udělil milost svému synu Abšalómovi, a tím ho zachránil před spravedlivou pomstou příbuzných svého bratra. Abšalóm totiž zorganizoval a vykonal vraždu tohoto svého bratra a podle zákona měl zemřít rukou příbuzných svého bratra.²⁵⁰ Deuteronomistický zákoník stanoví případ nedbalostního zabití: „Když vystavíš nový dům, uděláš na střeše zábradlí. Neuvalíš na svůj dům vinu za prolitou krev, kdyby z něj někdo spadl“ (Dt 22,8).

Zákon svatosti obsahuje stručnou normu: „Když někdo ubije nějakého člověka, musí zemřít“ (Lv 24,17 a 21). Právo v knize Numeri přináší podobně diferencovaná ustanovení²⁵¹ jako předchozí zákoníky. Rozlišuje úmyslnou vraždu a neúmyslné zabití. Uvádí tři konkrétní příklady úmyslné vraždy, ale na rozdíl od Deuteronomistického zákoníku nejdříve poukazuje na vnější vyjádření vnitřního záměru: „Jestliže někdo udeří někoho železným předmětem, ..., jestliže uchopí kámen, ... jestliže uchopí dřevěný předmět, kterým může přivodit smrt, a udeří někoho, takže zemře, je to vrah a vrah musí zemřít“ (Nu 35,16–18). Potom uvádí další tři příklady úmyslné vraždy, kdy je záměr vyjádřen poukazem na vnitřní motivaci, jako je nenávist, zlý úmysl a nepřátelství.²⁵² Ve všech těchto případech zákon v knize Numeri označuje původce smrti jako vraha a stanoví, že mstitel neodkladně vraha usmrtí.

Právo v knize Numeri vedle toho rozlišuje zabití, ke kterému došlo impulzivně, nebo z nepozornosti, ale bez předchozího nepřátelství, a zdůrazňuje, že se jedná o případy, kdy takové nešťastné události nepředcházelo nepřátelství. Za těchto okolností se má ten, kdo neúmyslně způsobil smrt někoho jiného, zachránit před mstitelem útekem do azylového města,²⁵³ a místní pospolitost má umožnit a zaručit uplatnění tohoto ustanovení. Následující ustanovení však vyjadřuje pochopení pro hněv a touhu mstitele po odplatě.

²⁴⁹ Dt 19,11–13.

²⁵⁰ Srov. 2 S 13,1–14,33.

²⁵¹ Nu 35,16–24.

²⁵² Nu 35,20–21.

²⁵³ Nu 35,6.

Podmiňuje totiž ochranu toho, kdo neúmyslně způsobil smrt, tím, že se musí zdržovat v azylovém městě po určitý čas, a tak ho omezuje ve volnosti pohybu. Pokud by se vzdálil z azylového města, toto nařízení ho přestává chránit a mstitel ho smí beztrestně zabít.

Právo v knize Numeri pokračuje ještě dalšími ustanoveními.²⁵⁴ Procesní pravidlo stanoví, že obviněného z vraždy není dovoleno odsoudit k smrti jen na základě svědectví jednoho svědka, ale vždy alespoň dvou nebo více svědků. Další ustanovení naopak výslovně zakazuje přijmout výkupné výměnou za život vraha, ať už by na tom měl zájem kdokoli, protože nepotrestat vraždu smrtí vraha by znamenalo poskvřnit zemi. Obě tato ustanovení ukazují s jakou vážností a naléhavostí právo v knize Numeri bere vraždu i trest smrti.²⁵⁵

Dá se tedy shrnout, že právo v hebrejské Bibli rozlišuje trojí zabití podle okolností a úmyslu, a sice úkladnou vraždu, neúmyslné zabití a náhodné zabití druhého. Ze studia biblického práva vyplývá, že lidský život je brán velmi vážně, a to jak v případě oběti, tak i v případě pachatele. V případě neúmyslného nebo náhodného zabití právo azylu chrání život pachatele a omezuje povinnost krevního mstitele pomstít smrt příbuzného. Instituce azylu ukazuje, jak právo vyvažuje škodu, která byla způsobena zabitím, a míru zavinění na straně škůdce. Azylu je dovoleno využít pouze pokud nešlo o úkladnou vraždu. Právo v hebrejské Bibli chrání lidský život, a to jak život oběti, tak i život podezřelého ze spáchání zločinu, a zároveň vymáhá spravedlnost i brání vzniku bezbřehé spirály msty.

Trestné činy ublížení na zdraví

Právo rovněž chrání člověka před ublížením na zdraví, které by mu způsobil někdo druhý. Kniha smlouvy stanoví trest za ublížení na zdraví druhého za různých okolností: ublížení na zdraví

²⁵⁴ Nu 35,30–34.

²⁵⁵ Srov. Jonathan BURNSIDE, *God, Justice, and Society*, Oxford: Oxford University Press, 2011, s. 255–265.

v souvislosti s hádkou a potyčkou, ublížení na zdraví otroka způsobené jeho pánem, potrat, který je následkem potyčky, trvalé zmrzačení otroka jeho pánem, ublížení na zdraví člověka zdivočelým zvířetem.²⁵⁶ V případě hádky a potyčky s následkem zranění právo neuplatňuje trest podle zákona odplaty, oko za oko, zub za zub, ale stanoví, že ten, kdo způsobil zranění, musí zraněnému poskytnout náhradu za jeho vyřazení z práce a zajistit mu léčení. Řešením tedy nemá být pomsta, ale náhrada škody. Jiným případem je rvačka dvou mužů, při které se dostane do nebezpečí těhotná žena. Pokud následkem této rvačky žena potratí, pachatel musí zaplatit pokutu. Pokud v souvislosti s rvačkou přijde žena o život, musí být pomstěna a pachatel přijde o život.

Specifický případ se týká ublížení na zdraví otroka jeho pánem. Bytí holí bylo považované za přijatelný způsob vynucení poslušnosti,²⁵⁷ zároveň však otrok nebyl pouhým majetkem svého pána, ale život otroka, stejně jako život svobodného Izraelity patřily Hospodinu. V případě, že otrok zemře následkem bití bezprostředně, musí být pomstěn podle ustanovení: „Kdo někoho uhodí a ten zemře, musí být pomstěn“ (Ex 21,12). V případě, že otrok na následky bití nezemře, nebo alespoň nezemře bezprostředně v následujících jednom či dvou dnech, jeho smrt nebude pomstěna, protože byl otrokem svého pána. V případě, že je otrok následkem bití trvale zmrzačen, např. přijde o oko, nebo o zub, právo neuplatňuje princip stejné odplaty, ale stanoví, že pán musí otroka propustit, a propuštění je chápáno jako náhrada za způsobenou újmu – zmrzačení. Třebaže tedy bylo bití holí považované za přijatelný způsob vynucování autority, v případě otroka se ukazovalo, že nestačí předpoklad, že pán bude mít při bití otroka ohled na svůj vlastní zájem a nebude chtít přijít o pracovní sílu, ale právo chránilo otrokovo zdraví a život stanovením trestů za ohrožení jeho zdraví nebo ještě hůř za jeho zabití.²⁵⁸

²⁵⁶ Ex 21,12–36.

²⁵⁷ Srov. Př 29,19 a 21 a také Sir 33,25–33.

²⁵⁸ Srov. Walter KAISER, *Toward Old Testament Ethics*, Grand Rapids, Michigan: Zondervan Publishing House, 1991, s. 102.

Podle Zákona svatosti je ublížení na zdraví (s trvalými následky) trestáno rovněž podle principu přiměřené odplaty: „Když někdo zmrazí svého bližního, bude mu způsobeno, co sám způsobil, zlomenina za zlomeninu, oko za oko, zub za zub; jak zmrazil člověka, tak se stane jemu“ (Lv 24,19–20).

Trestné činy proti svobodě

Únos a zotročení Izraelity byly brány velmi vážně. Je to zřejmé z toho, že zákon ukládal pro únosce trest smrti. Kniha smlouvy stanoví: „Kdo někoho ukradne (unese), ať už jej prodá nebo jej u něho naleznou, musí zemřít“ (Ex 21,16). Deuteronomistický zákoník stanoví za omezení svobody druhého Izraelity stejný trest.²⁵⁹ Původní hebrejský text i český překlad používají sloveso „ukradne“, i když je v současné češtině obrat „ukrást člověka“ spíše neobvyklý. Desatero obsahuje zákaz: „Nepokradeš“ (Ex 20,15 a Dt 5,19), a použití téhož slova tak spojuje apodiktický zákaz Desatera a ustanovení o trestu v Knize smlouvy a v Deuteronomistickém zákoníku.²⁶⁰ Podobně jako u přikázání nezabiješ, Zákoník smlouvy i Deuteronomistický zákoník stanoví za překročení přikázání „nepokradeš“ trest smrti, protože svoboda stejně jako život jsou pro Izraelity Hospodinovým darem, a svobodný život v pospolitosti Izraele v zaslíbené zemi je posláním Izraele.²⁶¹

Právo v hebrejské Bibli však zná postavení Izraelitů jako dočasných otroků. Izraelita mohl ztratit svobodu, když se zadlužil a nezbylo mu, než prodat sebe sama, a tak zaplatit vzniklý dluh.²⁶² V takovém případě právo potvrzuje povinnost dostát závazkům a splatit dluh vlastní služebnou, otrockou prací i za cenu ztráty osobní svobody. Zároveň však ustanovení o milostivém létě stanoví, že zchudlý Izraelita, který by se i se svou rodinou dostal

²⁵⁹ Dt 24,7.

²⁶⁰ Podobně Gn 40,15.

²⁶¹ Vztít Izraelitu do otroctví anebo prodat Izraelitu do otroctví cizinci by znamenalo zabránit mu v naplňování tohoto jeho poslání. Srov. Gn 37,25–28. Také 1 Kr 9,22.

²⁶² Srov. Ex 21,2; Dt 15,12–18; Lv 25,39–54 a 2 Kr 4,1.

do takového postavení, má právo se při příležitosti milostivého roku vyvázat ze služby a vrátit se ke svému vlastnictví a do svého domu bez ohledu na to, zda svou prací už vyrovnal celý dluh. Pravděpodobně v podobné situaci nouze právo dovoluje otci prodat svoji dceru jako konkubínu do jiné izraelské rodiny, ale zároveň ji chrání a zaručuje jí stravu, ošacení a manželský vztah, a v případě nedodržení těchto povinností, se smí žena vrátit do domu svého otce bez náhrady.²⁶³

Právo tolerovalo Izraelitům držet cizince jako otroky v trvalém vlastnictví. Ustanovení Lv 25,44–46 je jediné explicitní právní ustanovení v hebrejské Bibli, které dovoluje Izraelitům koupit, nikoli unést, a držet cizince v trvalém otroctví. Narativní texty Bible opakovaně dosvědčují, že otroci a otrocká práce byli součástí právního řádu Izraele. Abraham měl ve svém domě otroky. Izraelští králové používali otroky k nuceným pracím. Ezdráš po návratu z babylónského exilu uvádí počet členů Izraelského shromáždění a počet otroků.²⁶⁴ Jinde v Bibli jsou zmínky o tom, že Izraelité brali válečné zajatce a drželi je v otroctví.²⁶⁵ Deuteronomistický zákoník obsahuje zvláštní ustanovení, která se týkají ženy-cizinky, zajaté ve válce, kterou by si Izraelita chtěl vzít za ženu. Muž musí v tomto případě nejprve zajaté ženě dát jeden měsíc, aby mohla truchlit nad svou ztracenou rodinou, potom si ji teprve smí vzít za ženu, a v případě, že by se mu znelíbila, nesmí ji prodat jako otrokyni, ale musí ji propustit na svobodu.²⁶⁶ Trest za omezení svobody tedy nijak nechrání otroky-cizince, avšak i na tyto otroky se vztahují ustanovení, která chrání jejich život a integritu, a zřetelně je tak odlišují od věcného majetku.²⁶⁷

²⁶³ Ex 21,7–11.

²⁶⁴ Např. Gn 17,12–13.23.27; 1 Kr 9,15–21; Ezd 2,64–65.

²⁶⁵ Např. Gn 34,29; Dt 20,10–14; Nu 31,7–12 a Iz 14,2.

²⁶⁶ Dt 21,10–14.

²⁶⁷ Např. Ex 21,20–21; Dt 23,15–16. Srov. Jb 31,13–15; Př 30,10 a konečně Jb 3,19. Srov. David BAKER, *Tight Fist or Open Hands? Wealth and Poverty in Old Testament Law*, Cambridge, U.K.: Eerdmans Publishing Company, 2009, s. 111–174.

Trestné činy v kontextu rodiny

Rodina, její jednotliví členové a rodinné vztahy jsou chráněné právem proti nespravedlnosti a násilí uvnitř i zvenku. Příkázání Desatera ukládají povinnosti dospělému Izraelitovi a čtvrté z nich konkrétně ukládá povinnost už dospělému synovi, aby jednal s respektem vůči svým rodičům a staral se o ně v případě nemoci, stáří a smrti.²⁶⁸ Podobně jako u jiných příkázání ani toto příkázání Desatera nestanoví sankce za jeho překročení, naopak vyslovuje příslib dlouhého a dobrého žití v případě respektování vlastních rodičů. Kniha smlouvy obsahuje stručnou a velmi přísnou sankci za neúctu k rodičům: „Kdo uhodí svého otce nebo matku, musí zemřít ... kdo zlořečí svému otci nebo matce, musí zemřít“ (Ex 21,15.17). Podobně stanoví také Zákon svatosti²⁶⁹ a Deuteronomium: „Buď proklet, kdo zlehčuje svého otce a svou matku“ (Dt 27,16).

V případě vzpurného syna, který nejenom že nerespektuje rodiče, ale také Hospodina, Deuteronomistický zákoník potvrzuje povinnost rodičů nejprve se pokusit o nápravu syna. Pokud syn neposlechne a nezmění svoje zlé jednání, zákoník omezuje pravomoc otce rozhodnout samostatně tuto situaci, a ukládá rodičům povinnost obvinít syna u místního soudu v bráně. Procesní pravidlo, které nedovoluje soudu rozhodnout o trestu na základě svědectví jednoho svědka, vyžaduje přítomnost a svědectví obou rodičů.²⁷⁰ Pokud se jeho zlé jednání prokáže, soud ho odsoudí k smrti a „všichni muži jeho města ho uházejí kamením a zemře“ (Dt 21,18–21). Deuteronomistický zákoník výslovně formuluje důvod tohoto přísného trestu: Nejedná se jen o soukromý, rodinný problém – syn nerespektuje rodiče, ale o zlo, které se týká celé pospolitosti – syn nerespektuje Hospodina. Přísným trestem má být toto zlo odstraněné z místní obce pro výstrahu všem ostatním.

Příkázání Desatera „nesesmilníš“ chrání nedotknutelnost manželského vztahu mezi manželem a manželkou, a tím zároveň mezi

²⁶⁸ Ex 20,12 a Dt 5,16. Srov. Jan HELLER, *Hlubinné vrty. Rozbory biblických statí a pojmů*, Praha: Kalich, 2008, s. 215.

²⁶⁹ Lv 20,9. Také Pš 20,20 a 30,17.

²⁷⁰ Srov. Dt 17,6; 19,15.

těmito dvěma, jako otcem a matkou, a tak také chrání a garantuje legitimitu potomků. Poslední dvě příkázání Desatera se zpravidla překládají slovesem „nebudeš dychtit“, avšak v právním kontextu se nejedná pouze o zákaz „myšlenek“ a „úmyslů“. Tyto normy zakazují stonutí úkladů a intrikářství za účelem nespravedlivého znehodnocení, či odcizení rodiny a všeho, co právem náleží druhému.²⁷¹

Smilstvo je podle ustanovení Deuteronomistického zákoníku i Zákona svatosti trestáno velmi přísně: „Když bude přistižen muž, že ležel s vdanou ženou, oba zemřou: muž, který ležel se ženou, i ta žena. Tak odstraníš zlo z Izraele“ (Dt 22,22).²⁷² Právo v tomto případě chránilo manžela – otce, aby bylo garantováno otcovství u jeho dětí.

Jinak tomu je v situaci sexuálního styku muže se svobodnou nezasnoubenou ženou. Znásilnění svobodné, nezasnoubené panny je zakázané, ale trest za porušení tohoto zákazu má spíše praktický ráz a mohlo by se zdát, že spíše chrání ekonomické zájmy otce této ženy. Právo stanoví, že muž, který s takovou dívkou ležel, dá jejímu otci padesát šekelů stříbra, dívku si vezme za ženu a nesmí ji propustit.²⁷³ Pro případ, že muž nikoli znásilní, ale svede nezasnoubenou pannu a vyspí se s ní, Kniha smlouvy ukládá tomuto muži povinnost vzít si tuto dívku za ženu a zaplatit za ni obvyklý obnos, který se platil za nevěstu. V případě, že mu otec odmítne svou dceru provdat, je povinen muž i tak otci zaplatit obnos, který se platil za nevěstu, protože pro otce je nyní obtížnější provdat dceru, která už není pannou. Takto Kniha smlouvy a Deuteronomistický zákoník chrání zájmy dívky a jejího otce, a také připomíná, resp. stanoví muži jeho povinnosti v případě svedení svobodné dívky.²⁷⁴

²⁷¹ Ex 20,14.17 a Dt 5,18.21. Srov. Jan HELLER, *Hlubinné vrty. Rozbory biblických statí a pojmů*, Praha: Kalich, 2008, s. 222.

²⁷² Také Lv 20,10.

²⁷³ Dt 22,28–29. Joseph BLENKINSOPP, „Deuteronomy,“ in Raymond Brown, Joseph Fitzmyer a Roland Murphy, eds., *The New Jerome Biblical Commentary*, Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice Hall, 1990, s. 105.

²⁷⁴ Ex 22,15–16. Walter KAISER, *Toward Old Testament Ethics*, Grand Rapids, Michigan: Zondervan Publishing House, 1991, s. 107. Srov. také Gn 34,1–31

Situace zasnoubené ženy je na první pohled specifická. Manželství se podle práva v hebrejské Bibli uzavírá na etapy. Mezi formálním zasnoubením a svatbou s uvedením nevěsty do ženichova domu mohlo uplynout několik měsíců až jeden rok. Během tohoto období je zasnoubená žena už považovaná za manželku svého nastávajícího ženicha, i když ještě žije v domě svého otce.²⁷⁵ V případě zasnoubené ženy, která měla sex s cizím mužem ve městě, se předpokládalo, že mohla křičet, a tak se bránit. Právo stanoví, že oba mají být přivedeni do městské brány k soudu a tam ukamenováni. Avšak v případě, že ke stejnému činu došlo mimo město na vzdáleném a odlehlém místě, byl potrestán pouze muž, a o ženě se předpokládalo, že byla znásilněna.²⁷⁶

Ještě jinou situací je podezření z nevěry v období zasnoubení. Pokud by měl ženich podezření, že při uvedení nevěsty do jeho domu už nevěsta není (hebrejsky) *betulah*, což se překládá panna,²⁷⁷ mohl ji obvinít. Protože v období mezi zasnoubením a svatbou žila zasnoubená žena v otcovském domě, záleželo na obou jejích rodičích (soud vyžadoval dva svědky), aby vyvrátili před soudem, před staršími v městské bráně, ženichovo obvinění. Jestliže se ženichovo obvinění neprokázalo, ženich musel otci nevěsty zaplatit pokutu sto šekelů stříbra, a svou ženu nesměl po celý svůj život propustit. Pokud se však jeho obvinění prokázalo, nevěsta měla být ukamenována, „neboť tím, že smilnila v domě svého otce, dopustila se v Izraeli hanebnosti“ (Dt 22,21).

Avšak proč byl sexuální styk se svobodnou, nezasnoubenou ženou postihovaný spíše praktickým opatřením, že totiž muž musí převzít odpovědnost za svůj čin, ženu si vzít za manželku, a nikdy ji nesmí propustit, zatímco v případě zasnoubené ženy, má být nevěsta ukamenována, a nikoli propuštěná s mužem, se

a komentář k tomuto textu, který ukazuje, že politický kontext je tu důležitější, než rozdíl mezi konsenzuálním sexuálním stykem a znásilněním, in Angela WAGNER, „Consideration on the Politico-Juridical Proceedings of Genesis 34,“ in *Journal for the Study of the Old Testament* 38.2, 2013, s. 145–161.

²⁷⁵ Srov. Jonathan BURNSIDE, *God, Justice, and Society*, Oxford: Oxford University Press, 2011, s. 317–345.

²⁷⁶ Dt 22,23–27.

²⁷⁷ Takto zní také Český ekumenický překlad.

kterým spala? Přísný trest v případě zasnoubené ženy naznačuje, že zasnuby nebyly chápány pouze jako příslib do budoucna, ale jako závazek vstoupit do manželství, i když v tomto období nevěsta ještě zůstávala v domě svého otce. Nejistota ohledně překladu slova *betulah* otevírá ještě jinou interpretaci tohoto ustanovení. Slovo *betulah* může totiž označovat pannu, ale rovněž může označovat dospělou ženu, která menstruuje, a tudíž není těhotná. Pokud by bylo ustanovení čteno v druhém z uvedených významů, potom by úkol rodičů u soudu nespočíval v dokazování panenství, ale v dokazování, že žena v okamžiku svatby nebyla těhotná. Toto ustanovení by tak chránilo jednak ženu před neopodstatněným podezřením a zároveň by chránilo muže – otce před cizím potomkem, kterého by jeho snoubenka přinesla do rodiny v případě nevěry a otěhotnění v době zasnoubení.²⁷⁸

Zákon svatosti obsahuje seznam trestných činů a trestů, které chrání manželské a rodinné vztahy.²⁷⁹ Zakazuje muži sexuální styk s ženou jiného muže, se svou nevlastní matkou, se svou snachou, s jiným mužem. V případě nedodržení těchto ustanovení zákon stanoví pro oba trest smrti. Dále zakazuje muži sexuální styk se ženou a zároveň s její matkou. Trestem za překročení tohoto zákazu je upálení. Dále zakazuje muži sexuální styk s mužem. Dále zakazuje muži i ženě sexuální styk se zvířetem pod trestem smrti.²⁸⁰ Zákon rovněž zakazuje muži sexuální styk se svou sestrou i s nevlastní sestrou a se ženou v době její menstruace, a trestem za překročení těchto ustanovení je vyobcování ze společenství lidu. Dále muži zakazuje sexuální styk s jeho tetou či švagrovou. Tento poslední zákaz není v rozporu s levirátním manželstvím, protože zakazuje sexuální styk s bratrovou ženou, dokud bratr ještě žije. Zákon rovněž zakazuje muži sexuální styk s otrokyní, která by si měla vzít někoho jiného. Pokud však v tu dobu ještě není vykoupená nebo

²⁷⁸ Srov. Jonathan BURNSIDE, *God, Justice, and Society*, Oxford: Oxford University Press, 2011, s. 368–371.

²⁷⁹ Lv 18,6–23 a 20,10–21. Adrian SCHENKER, „What Connects the Incest Prohibitions with the Other Prohibitions Listed in Leviticus 18 and 20?“ in Rolf Rendtorff a Robert Kugler, eds., *Book of Leviticus: Composition and Reception*, Leiden: Brill Academic Publishers, 2003, s. 162–185.

²⁸⁰ Ex 22,18; Lv 18,23; Lv 20,15–16; Dt 27,21.

osvobozená, nebudou potrestaní, ani muž ani žena-otrokyně. Muž však musí přinést Hospodinu oběť za svůj hřích.²⁸¹ Zákon dále zakazuje otcí, aby svou dceru prodával jako nevěstku.²⁸²

Všechny zmiňované trestné činy a tresty chrání jednotlivce v kontextu rodiny a manželství. Zatímco v moderním právu trestné činy v sexuální oblasti chrání především lidskou důstojnost jednotlivce, zmiňované předpisy v biblickém právu se netýkají pouze jednotlivců, ale zakazují a trestají specifické činy a vztahy v rodině, a chrání tak nejenom jednotlivce, ale zároveň i manželství a rodinu a celou pospolitost Izraele. Zatímco v současné západní společnosti roste a převládá mínění, že nenásilné činy a vztahy v sexuální oblasti, ke kterým dojde v soukromí, nemají veřejné důsledky a právo je nereguluje, právo v hebrejské Bibli je zřetelně založeno na přesvědčení, že třeba i skryté trestné činy v sexuální oblasti spáchané v soukromí mají být brány jako ohrožení rodiny i širší komunity.

Sbírky ustanovení o trestných činech a o trestech

Hebrejská Bible neobsahuje systematické zpracování trestního práva, ani trestní zákoník, a přesto jsou v některých knihách shromážděna v různých formách a v různém rozsahu ustanovení o trestných činech a o trestech. Tyto sbírky zpravidla pojmenovávají a kritizují špatné a protiprávní činy páchané Izraelity v nějakém konkrétním kontextu, a vyzývají je k nápravě. Tyto sbírky se však liší od moderních trestních zákoníků v evropské kontinentální právní tradici. Legitimita těchto sbírek není v tom, že byly promulgované zákonodárcem, a není možné je považovat za zdroje trestně právních ustanovení podle principů moderního trestního práva *nullum crimen, nulla poena sine lege*. Z právního hlediska se jedná o prosté a vždy jen neúplné souhrny ustanovení o trestných činech a o trestech.

²⁸¹ Lv 19,20–22.

²⁸² Lv 19,29; Dt 23,18.

Sbírka dvanácti kleteb navazuje na Deuteronomistický zákoník ve 27. kapitole knihy Deuteronomium.²⁸³ Tato sbírka zdůrazňuje závaznost a vymahatelnost Hospodinových nařízení a příkazů. Dvanáct apodiktických zákonů vyjmenovává zakázané činy proti Hospodinu, proti rodičům, proti bližním a proti zneužívání druhých zakázanými sexuálními praktikami. Všechny tyto zakázané činy jsou už jednotlivě zmiňované na jiných místech v Deuteronomistickém zákoníku a v Zákoně svatosti, a zde jsou shrnuté do jednoho celku. Formálně každý výrok začíná zvoláním „buď proklet“, a potom následuje formulace zakázané skutkové podstaty. Celý seznam dvanácti apodiktických zákazů je vyhlášen slavnostní formou tak, že lévijci recitují postupně jednotlivé zákony, a izraelský lid každý vyhlášený zákon přijímá zvoláním: „Amen.“ Formou i obsahem připomíná tato sbírka kleteb (malý) trestní zákoník.

V 18. kapitole knihy Ezechiel se třikrát za sebou opakuje seznam trestných činů a nespravedlivého jednání pokaždé v jiném kontextu.²⁸⁴ První seznam vyjmenovává zlé činy, kterých se však spravedlivý nedopouští. Druhý seznam hypoteticky uvažuje o situaci jeho syna, který by se postavil na stranu zla, a konkrétně vypočítává zločiny a nespravedlivá jednání, jichž by se ve svém životě dopouštěl. Třetí seznam hypoteticky uvažuje o situaci syna zlého otce, syna, který by se dal na správnou cestu, a vyjmenovává zločiny, které nebude konat, a spravedlivé činy, které budou charakterizovat jeho život. Sdělením této třikrát se opakující sbírky špatného jednání není ani tak vyjmenování zlých činů, ale zdůraznění osobní odpovědnosti, že totiž syn nebude pykat za svého otce, ale „spravedlnost zůstane na spravedlivém a zvě zůstane na svévolníkovi“ (Ez 18,20).

Kniha Jób v jedné z Jóbových řečí obsahuje relativně dlouhý seznam zločinů a nespravedlností.²⁸⁵ Jsou tu vyjmenované konkrétní majetkové delikty, krádeže a loupeže, zločiny proti životu a svobodě, zločiny proti rodinným vztahům. Všechny tyto zločiny

²⁸³ Dt 27,15–26.

²⁸⁴ Ez 18,5–20.

²⁸⁵ Jb 24,1–18.

jsou formulované jako nespravedlnosti vůči druhým i vůči Hospodinu.

V knize Malachiáš je výzva k obnově chrámové bohoslužby, a také k obnově života podle smlouvy s Hospodinem. V odkazu na porušení smlouvy je stručně formulovaný seznam příkladů – zločinů, které tuto smlouvu porušují. Výčet začíná zločinem proti rodinným vztahům – cizoložstvím, dále je jmenován zločin proti Hospodinu – čarodějnictví, a řada zločinů proti druhému – křivé svědectví, utiskování a nespravedlivé jednání vůči sirotkům, vdovám, nádeníkům a bezdomovcům.²⁸⁶ K tomu je pak výslovně vyjádřeno ujištění, že je rozdíl mezi dobrým a zlým činem, mezi spravedlivým a svévolníkem.²⁸⁷

Závěr

Ustanovení o trestných činech a trestech jsou součástí práva v hebrejské Bibli, i když předpisy o trestných činech a trestech nejsou nijak systematicky uspořádané. Trestný čin nejen ubližuje jednotlivci, ale také narušuje řád, spravedlnost a předvídatelnost života v obci. Tresty uvalené na viníka podle práva nemají být pouze výrazem nenávisti a pomsty, ale také spravedlnosti a úsilí o řád, a odpovídají přesvědčení o schopnosti jednotlivce rozlišovat mezi dobrem a zlem a o osobní odpovědnosti za vlastní činy. Trestní právo v hebrejské Bibli nezná mrzačící tresty, které byly známé a uplatňované v trestním právu okolních starověkých zemí, např. v Egyptě a v Mezopotámii.

Trestní právo v hebrejské Bibli se uplatňuje v různých oblastech lidského jednání a lidských vztahů, a má tak odrazovat od jednání, které by ohrožovalo Hospodinovy nároky, autoritu v obci, dále život, zdraví a svobodu druhých a řád v rodině. Častý trest smrti za tyto zločiny směřuje především k vymýcení takových zlých činů z pospolitosti Izraele. Tresty v sobě neobsahují náhradu škody, a škodu tak zpravidla musí nést ti, kdo ji utrpěli. Na rozdíl

²⁸⁶ Mal 3,5.

²⁸⁷ Mal 3,18. Srov. Gn 18,23.

od těchto trestů, poškození majetku druhých nebylo v první řadě trestáno, ale právo nejprve usilovalo o ochranu poškozeného stanovením odpovídající náhrady škody ze strany škůdce, a jen v některých případech měla náhrada škody, která převyšovala způsobenou škodu, také trestající charakter.

Trestné činy proti Hospodinu, zvláště odpad od víry v Hospodina a obětování cizím bohům, rouhání a znesvěcení soboty, jsou porušením smlouvy Hospodina s Izraelem. Tresty za tyto činy jsou vykonávány veřejně, a zpravidla se na odsouzení a potrestání podílí místní pospolitost. Těmito prvky se řadí trestné činy proti Bohu do oblasti veřejného práva.

Trestné činy proti životu, ublížení na zdraví a proti svobodě druhého jsou především záležitostmi poškozeného či jeho rodiny a jsou trestány podle principu odvěty a podle principu přiměřené odplaty. Podle těchto dvou principů se stanoví, kdo má vykonat trest, a jakou výši má trest mít. Tyto dva principy jsou doplněné institutem azylu, který chrání obviněného v případě neúmyslného zabití nebo zranění druhého před mstou krevního mstitele. Trestné činy proti životu, zdraví a svobodě druhého jsou posuzovány jak z hlediska újmy na straně poškozeného a jeho rodiny, tak z hlediska úmyslu a okolností, za kterých byl čin spáchán. Právo tu rozlišuje trojí zabití podle okolností a úmyslu, a sice úkladnou vraždu, neúmyslné zabití a náhodné zabití druhého. Každý lidský život je brán velmi vážně, a to jak život oběti, tak i život pachatele. Na institut azylu není dovoleno se odvolat v případě úkladné vraždy. Avšak v případě neúmyslného nebo náhodného zabití právo azylu chrání život pachatele, a omezuje povinnost krevního mstitele pomstít smrt příbuzného. Institut azylu tak ukazuje, jak právo vyvažuje škodu, která byla způsobena zabitím, a míru zavinění na straně škůdce. První dva zmiňované principy ponechávají trestné činy v této oblasti v rámci soukromého práva, zatímco v institutu azylu je možné spatřovat prvek veřejného práva.

Trestné činy v kontextu rodinných vztahů zahrnují nedostatek povinné úcty k rodičům a problematické sexuální vztahy a činy, jako např. smilstvo, znásilnění, incest. Všechny zmiňované trestné činy a tresty v této oblasti chrání jednotlivce v kontextu rodiny a manželství. Chrání tak nejenom jednotlivce, ale

zároveň i manželství, otcovství a rodinu, úzce souvisí s dědickými právy, a tak chrání celou pospolitost Izraele. V současné západní společnosti spíše převládá mínění, že konsenzuální činy a vztahy v sexuální oblasti, ke kterým dojde v soukromí, nemají být omezené právními předpisy, avšak z právních předpisů v hebrejské Bibli je zjevné, že třeba i skryté protiprávní sexuální činy spáchané v soukromí mají být brané jako ohrožení rodiny i širší komunity, a tudíž mají být trestané podle práva.

EDICE

14. SVAZEK

STUDIUM

Právo v hebrejské Bibli

Jiří Kašný

Typografie Zbyněk Kočvar

Vydalo nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.,

v Praze roku 2017 jako svou 1690. publikaci

Vydání první. AA 10,52. Stran 208

Odpovědný redaktor Jaroslav Vrbenský

Vytiskla Tiskárna a vydavatelství 999, s. r. o.

Doporučená cena 288 Kč

Nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.

Praha 3, Víta Nejedlého 15

e-mail: info@ivysehrad.cz

www.ivysehrad.cz

ISBN 978-80-7429-910-0